

Examen VMBO-GL en TL
2019

tijdvak 2
woensdag 19 juni
13.30 - 15.30 uur

economie CSE GL en TL

Bij dit examen hoort een bijlage.

Achter het correctievoorschrift is een aanvulling op het correctievoorschrift opgenomen.

Dit examen bestaat uit 43 vragen.

Voor dit examen zijn maximaal 55 punten te behalen.

Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Meerkeuzevragen

Schrijf alleen de hoofdletter van het goede antwoord op.

Handel met Canada

Bij de beantwoording van de vragen in deze opgave hoef je geen gebruik te maken van een informatiebron in de bijlage.

Canada en de Europese Unie (EU) hebben een handelsverdrag (CETA) gesloten om de onderlinge handel gemakkelijker en goedkoper te maken. In het CETA-verdrag staan onder meer afspraken over de handel in goederen en diensten. Nederland is lid van de EU en Nederlandse bedrijven moeten zich dus houden aan de afspraken in het CETA-verdrag.

- 1p 1 Het CETA-verdrag heeft gevolgen voor de export, maar ook voor de import.
→ Welk gevolg heeft het wegnemen van handelsbelemmeringen voor de handel tussen Nederland en Canada? Gebruik in je antwoord het begrip afzetmarkt.
- 2p 2 De handel tussen Canada en de EU is ook sterk afhankelijk van de koers van de Canadese dollar ten opzichte van de euro.
→ Maak van onderstaande zinnen een economisch juiste tekst door de juiste woorden te kiezen.
Doe het zo: Noteer de nummers (1), (2) en (3) op je antwoordblad. Schrijf achter de nummers de juiste woorden op. Kies uit de woorden die tussen haakjes staan.
Voor Europese importeurs van Canadese producten is een ...(1)... (hoge / lage) koers van de Canadese dollar gunstig, omdat de Canadese producten dan relatief ...(2)... (duur / goedkoop) zijn. Voor Europese exporteurs is een ...(3)... (hoge / lage) koers van de euro gunstig, omdat dan de vraag naar Europese producten vanuit Canada kan toenemen.
- 1p 3 Een groot deel van het transport van de Canadese goederen naar andere EU-landen zal verlopen via de Rotterdamse havens.
→ Hoe wordt deze vorm van handel voor Nederland genoemd?
- 1p 4 Nederland mocht voordat het CETA-verdrag werd gesloten maximaal 12 miljoen kilo kaas per jaar exporteren naar Canada. Deze hoeveelheid kan door het CETA-verdrag geleidelijk stijgen met 150%.
→ Bereken de verwachte maximale omvang van de Nederlandse export van kaas naar Canada. Schrijf je berekening op.

- 1p **5** Het handelsverdrag is goed nieuws voor Europese kaasproducenten en exporteurs van kaas. Zij verwachten nu veel meer kaas aan Canada te kunnen verkopen. Toch is er nog sprake van protectionisme. Van welke protectionistische maatregel door Canada is sprake?
- A** van een contingent
 - B** van een ingestelde ruilvoet
 - C** van een uitvoerverbod
 - D** van vrijhandel
- 1p **6** Het CETA-verdrag leidt tot meer concurrentie voor de EU. Er kunnen Canadese producten op de Europese markt komen die van betere kwaliteit of goedkoper zijn dan die uit de EU-landen.
- Noem een mogelijk nadelig gevolg van het CETA-verdrag voor de EU-landen.

Looneisen

Bij de beantwoording van de vragen in deze opgave moet je soms gebruikmaken van informatiebron 1 in de bijlage.

Ali heeft samen met zijn vader een bouwbedrijf: Ali & Co.
Ze doen verbouwingen aan bestaande woningen en bedrijfspanden.
Nadat Ali zijn opleiding had afgerond, kwam hij bij zijn vader in de zaak als mede-eigenaar.

- 1p 7 Ali en zijn vader zijn beiden eigenaar van het bedrijf. Aan het eind van het jaar verdelen ze de winst. Over deze winst betalen ze beiden inkomstenbelasting in box 1.
Welke ondernemingsvorm heeft Ali & Co?
- A besloten vennootschap (bv)
 - B naamloze vennootschap (nv)
 - C stichting
 - D vennootschap onder firma (vof)

Gebruik informatiebron 1.

- 1p 8 Ali heeft de verwachtingen voor 2018 op papier gezet.
→ Bereken de verwachte bedrijfskosten van Ali & Co voor 2018. Schrijf je berekening op.

Op nu.nl komt Ali dit krantenartikel tegen:

Vakbonden stellen forse looneisen

De tijd dat werknemers bescheiden looneisen bij de cao-onderhandelingen stellen, is voorbij volgens voorzitter Piet Fortuin van vakbond CNV.

Fortuin: "In 2018 zullen we loonsverhogingen eisen van minstens 4 procent per jaar, vooral in de sectoren waar het goed gaat, zoals in de bouwsector."

"Het is leuk dat het goed gaat in mijn sector, maar dit gaat ons flink geld kosten", zegt Ali. Als de loonkosten in 2018 bij Ali & Co stijgen, zal ook de nettowinst veranderen.

Gebruik informatiebron 1.

- 2p 9 Ali rekent op een stijging van de loonkosten met 4%.
→ Bereken de verwachte nettowinst van Ali & Co in 2018 na de verhoging van de loonkosten met 4%. Schrijf je berekening op.

1p 10 Ali: "In de bouwsector zullen de loonstijgingen er toe leiden dat alle bouwbedrijven de prijzen van verbouwingen moeten verhogen. Met als gevolg dat de afzet bij alle bouwbedrijven kan dalen."
→ Welke keuze kunnen consumenten maken waardoor de afzet van alle bouwbedrijven kan gaan dalen?

2p 11 Ali & Co concurreert flink met bouwbedrijven uit de omgeving. Om die reden wil Ali proberen om zijn prijzen weinig te laten stijgen, ondanks die verwachte loonstijging.
→ Maak van onderstaande zinnen een economisch juiste tekst door de juiste woorden te kiezen.

Doe het zo: Noteer de nummers (1), (2) en (3) op je antwoordblad. Vul bij de nummers de juiste woorden in. Kies uit de woorden die tussen haakjes staan.

De prijs van een verbouwing kan, ondanks een stijging van de loonkosten, gelijk blijven als de arbeidsproductiviteit gaat ...(1)... (dalen / stijgen). Ali wil dit bereiken door ...(2)... (meer / minder) kapitaalintensief te gaan produceren. Daardoor hoeven de ...(3)... (afschrijvingen op machines / investeringen in kapitaal / loonkosten per eenheid product) niet te stijgen.

S.O.S. Woonlasten

Bij de beantwoording van de vragen in deze opgave moet je soms gebruikmaken van informatiebron 2 en 3 in de bijlage.

Meike (26) en Job (30) komen met hun geld niet uit. Ze hebben via een tv-programma financiële coach Munir gevraagd om hen te helpen. Voordat Munir komt, moeten Meike en Job eerst hun financiële gegevens ordenen.

- 2p 12 Om een financieel overzicht te krijgen gaan Meike en Job met hun bankrekeningen na waar zij hun inkomen aan uitgeven.
→ Maak van onderstaande zinnen een economisch juiste tekst door de juiste woorden te kiezen.

Doe het zo: Noteer de nummers (1), (2) en (3) op je antwoordblad. Vul bij de nummers de juiste woorden in. Kies uit de woorden die tussen haakjes staan.

Een tekort op een bankrekening noemen we een ...(1)... (creditsaldo / debetsaldo). Vooral ...(2)... (huishoudelijke uitgaven / vaste lasten) worden automatisch van de bankrekening afgeschreven. Op een bankrekeningoverzicht kunnen ze volgen waaraan zij ...(3)... (chartale / girale) betalingen hebben gedaan.

Na enkele uren is het financiële overzicht bijna compleet.

Gebruik informatiebron 2.

- 2p 13 Bereken het gemiddelde tekort per maand. Schrijf je berekening op.

Meike en Job hebben duidelijk een geldtekort. Volgens Munir besteden ze te veel aan de huur van hun woning. Munir: "Een verantwoorde huurquote ligt onder de 30%. De huurquote is het percentage van het gezamenlijk inkomen dat jullie aan huur besteden."

Gebruik informatiebron 2.

- 1p 14 Bereken in een decimaal de huurquote voor Meike en Job. Schrijf je berekening op.

Meike is nu benieuwd of ze in aanmerking komen voor huurtoeslag. Er staat € 1.000 op hun gezamenlijke spaarrekening.

Gebruik informatiebron 3.

- 1p 15 Komen Meike en Job in aanmerking voor huurtoeslag? Geef twee verklaringen bij je antwoord.

- 2p **16** Munir: “Er zijn twee groepen scheefhuurders. Dure scheefhuurders zijn mensen die een te hoge huur hebben in verhouding tot hun inkomen. En goedkope scheefhuurders zijn mensen met een te lage huur in verhouding tot hun inkomen. Jullie zijn dure scheefhuurders geworden, als gevolg van de grote groep goedkope scheefhuurders.”
→ Leg uit dat het aantal dure scheefhuurders, zoals Meike en Job, kan toenemen als het aantal goedkope scheefhuurders toeneemt.
- 1p **17** Job: “Een huis kopen is goedkoper dan huren. Lenen voor een huis zou daarom gemakkelijker moeten zijn.” Munir is het niet met hem eens: “Als meer mensen gemakkelijker geld kunnen lenen voor de aankoop van een huis, leidt dat tot hogere woonlasten.”
Hieronder staan drie economische verschijnselen.
1 De hoogte van het hypotheekbedrag stijgt.
2 De prijzen van koophuizen stijgen.
3 De vraag naar koophuizen stijgt.
In welke regel staan deze verschijnselen zo, dat een logische gedachtegang ontstaat?
A Lenen wordt gemakkelijker. → 1 → 2 → 3 → De woonlasten stijgen.
B Lenen wordt gemakkelijker. → 2 → 1 → 3 → De woonlasten stijgen.
C Lenen wordt gemakkelijker. → 3 → 2 → 1 → De woonlasten stijgen.

Dirk en Albert

Bij de beantwoording van de vragen in deze opgave hoef je geen gebruik te maken van een informatiebron in de bijlage.

Dirk werkt sinds kort als managementassistent bij een gewone supermarkt. Zijn oom Albert is enig eigenaar van een kleine biologische supermarkt. Ze hebben een gesprek over hun inkomens.

- 1p 18 Maak van onderstaande zinnen een economisch juiste tekst door de juiste woorden te kiezen.

Doe het zo: Noteer de nummers (1) en (2) op je antwoordblad. Vul bij de nummers de juiste woorden in. Kies uit de woorden die tussen haakjes staan.

Het inkomen dat de eigenaar van een eenmanszaak ontvangt, noemen we ...(1)... (rente / vermogen / winst). Het totaal van alle beloningen in een land is gelijk aan ...(2)... (de nationale betalingsbalans / het nationaal inkomen / het nationaal overdrachtsinkomen).

Dirk heeft behalve loon ook wat rente ontvangen op zijn spaargeld. Drie jaar geleden stond er € 370 op zijn spaarrekening. De laatste drie jaren ontvangt hij daarop 0,7% rente per jaar. Hij neemt drie jaar niets op en voegt niets toe aan zijn spaarrekening.

- 1p 19 Bereken in twee decimalen de rente die Dirk nu na drie jaar heeft opgebouwd op zijn spaarrekening. Ga uit van samengestelde interest. Schrijf je berekening op.

Dirk: "Ik werk 48 weken per jaar, 32 uur per week voor € 7,50 per uur."
Albert: "Dat is niet veel, Dirk. Mijn inkomen was het afgelopen jaar € 69.120."

- 1p 20 Bereken hoeveel jaar Dirk moet werken om evenveel te verdienen als Albert in een jaar. Schrijf je berekening op.

- 1p 21 Dirk: "Afgelopen jaar had je dan wel een hoog inkomen, maar misschien heb je als ondernemer volgend jaar wel een negatief inkomen."
→ Leg uit dat ondernemers een negatief inkomen kunnen hebben.

- 1p 22 Volgens Albert zijn de inkomensverschillen in Nederland niet zo groot. Dat komt onder andere door de progressieve inkomstenbelasting.

→ Maak van onderstaande zinnen een economisch juiste tekst door de juiste woorden te kiezen.

Doe het zo: Noteer de nummers (1) en (2) op je antwoordblad. Vul bij de nummers de juiste woorden in. Kies uit de woorden die tussen haakjes staan.

Door de progressieve inkomstenbelasting worden de verschillen tussen de besteedbare inkomens ...(1)... (groter / kleiner). Dit noemen we ...(2)... (denivellering / nivellering) van inkomens.

Zelfstandig knippen

Bij de beantwoording van de vragen in deze opgave hoef je geen gebruik te maken van een informatiebron in de bijlage.

Maryam heeft net haar kappersdiploma gehaald. Ze staat voor een keuze: werken bij kappersketen GirlPower of een eigen kapsalon beginnen.

WAT VERDIENT EEN KAPPER IN LOONDIENST BIJ GIRLPOWER?

- 1 startsalaris zonder ervaring: € 1.200 bruto per maand
- 2 gemiddeld salaris: € 1.650 bruto per maand
- 3 salaris bij meer dan tien jaar ervaring € 2.000 bruto per maand

- 1p 23 Waaruit bestaat het verschil tussen bruto- en nettosalaris?
A belastingaftrek voor zelfstandigen
B heffingskortingen
C loonheffing
D sociale premies
- 1p 24 Als zelfstandig werkend kapper heb je geen werktijden volgens een cao, maar deel je je eigen tijd in. Alle gewerkte tijd zou eigenlijk berekend moeten worden in het kniptarief, maar in de meeste kleine kappersbedrijven gebeurt dat niet.
→ Welk risico loopt een zelfstandig werkende kapper als alle gewerkte uren doorberekend worden in het kniptarief?
- 1p 25 Er is nog een belangrijk verschil tussen werknemers en zelfstandigen op het gebied van sociale zekerheid, ontdekt Maryam.
→ Noem een sociale verzekering die geldt voor werknemers, maar niet voor zelfstandige ondernemers.
- 1p 26 In de kapperswereld bestaat een hevige prijsconcurrentie op het kapperstarief. Bovendien zijn de kosten van een eigen bedrijf hoog. Zelfstandigen sluiten om die reden vaak geen dure sociale verzekering af. Gelukkig bestaat er voor hen, zoals voor alle inwoners van Nederland, wel een sociaal vangnet.
→ Van welke sociale voorziening kunnen ondernemers gebruikmaken als zij hun bron van inkomsten verliezen, terwijl ze daar niet tegen verzekerd zijn?
- 1p 27 Maryam realiseert zich dat er risico's verbonden zijn aan het ondernemerschap. Maar zij ziet ook voordelen.
→ Noem een voordeel van het zelfstandig ondernemerschap.

Bij de beantwoording van de vragen in deze opgave hoef je geen gebruik te maken van een informatiebron in de bijlage.

Docente economie Albas introduceert in klas 4TL een landelijke wedstrijd. Leerlingen schrijven in groepjes een ondernemingsplan. Het beste ondernemingsplan met de hoogste winst maakt kans op de hoofdprijs: een weekend New York.

- 2p **28** Bij de productie van goederen en diensten heb je vaste en variabele kosten, legt de docente uit.
→ Geef van onderstaande kosten aan of het vaste of variabele kosten zijn.

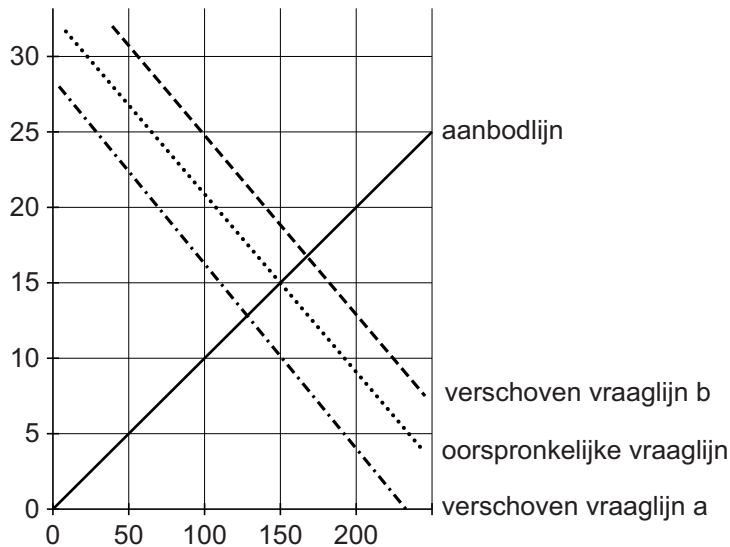
Doe het zo: Neem de letters over op je antwoordblad en schrijf daarachter 'vast' of 'variabel'.

- a maandelijkse huur van een bedrijfspand
- b maandelijkse rekening van de glazenwasser
- c kosten van het overwerk van het personeel
- d kosten van verpakkingsmateriaal

- 1p **29** In elk ondernemingsplan is het bepalen van de kostprijs per eenheid product belangrijk, zegt Albas.
→ Welke twee gegevens zijn noodzakelijk om de kostprijs per eenheid product te bepalen?

Albas tekent op het digibord vraag- en aanbodlijnen. Ze laat zien dat de omzet verandert als de vraag toeneemt.

de vraag- en aanbodlijn

Gebruik bovenstaande grafiek.

- 2p 30 Bereken de verandering van de omzet na de stijging van de vraag. Schrijf je berekening op.

Esmée maakt deel uit van een groepje leerlingen die gepimpte telefoonhoesjes gaat verkopen aan de plaatselijke telefoonwinkel. De vaste kosten van de reclamecampagne bedragen € 126.

gegevens productie telefoonhoesjes	
verkoopprijs per stuk	€ 7,50
inkoopprijs per stuk	€ 4
materialen per stuk	€ 0,52
reclamecampagne	€ 126

- 2p 31 Bereken het minimale aantal hoestjes dat dit groepje moet verkopen om winst te maken. Schrijf je berekening op.

De verkoop van de hoestjes verloopt goed. Binnen een week zijn er al 150 verkocht. Esmée redeneert: "Als we de verkoopprijs verhogen naar € 10 stijgt onze omzet en stijgt de brutowinst."

- 1p 32 Onder welke voorwaarde stijgt de brutowinst?
- A als de afzet in verhouding meer daalt dan de verkoopprijs in verhouding stijgt
 - B als de verkoopprijs in verhouding meer stijgt dan de afzet in verhouding daalt
 - C als de verkoopprijs meer stijgt dan de afzet daalt

Huizenprijzen in de lift

Bij de beantwoording van de vragen in deze opgave moet je soms gebruikmaken van informatiebron 4 in de bijlage.

Koopwoningen worden op de koopwoningmarkt verkocht. Er zijn veel vragers en veel aanbieders op de koopwoningmarkt.

- 1p **33** In welke regel staat de juiste benaming met een juiste toelichting van de marktform die hoort bij de koopwoningmarkt?
- A monopolistische concurrentie, want er is sprake van een heterogeen goed
 - B monopolistische concurrentie, want er is sprake van een homogeen goed
 - C volkomen concurrentie, want er is sprake van een heterogeen goed
 - D volkomen concurrentie, want er is sprake van een homogeen goed

- 2p **34** De prijzen van koopwoningen worden door verschillende factoren bepaald. Een van deze factoren is de afzetsnelheid van een woning: het aantal dagen dat een woning te koop staat. Als het kort duurt voordat een huis verkocht wordt, is de afzetsnelheid laag.
- Maak van onderstaande zinnen een economisch juiste tekst door de juiste woorden te kiezen.

Doe het zo: Noteer de nummers (1), (2) en (3) op je antwoordblad. Vul bij de nummers de juiste woorden in. Kies uit de woorden die tussen haakjes staan.

Als de vraag naar koopwoningen ...(1)... (groter / kleiner) is dan het aanbod, stijgt de prijs. Als de afzetsnelheid van koopwoningen toeneemt, is dat ...(2)...(gunstig / ongunstig) voor de verkoper van de koopwoning. De afzetsnelheid van koopwoningen is ...(3)... (niet / wel) afhankelijk van de hoogte van de hypotheekrente.

- 1p 35 Door de recessie van 2008 waren de huizenprijzen van koopwoningen in Nederland fors gedaald. De laatste jaren stijgen de huizenprijzen weer. Een van de oorzaken van de stijging is de zeer lage hypotheekrente. Hieronder staan drie economische verschijnselen:
- 1 De maandlast van een koopwoning wordt lager.
 - 2 Er ontstaat meer vraag naar koopwoningen.
 - 3 Een huis kopen wordt aantrekkelijker dan een huis huren.
- In welke regel staan deze verschijnselen zo, dat een logische gedachtegang ontstaat?
- A lage hypotheekrente → 1 → 2 → 3 → stijging huizenprijzen
B lage hypotheekrente → 1 → 3 → 2 → stijging huizenprijzen
C lage hypotheekrente → 2 → 1 → 3 → stijging huizenprijzen
D lage hypotheekrente → 2 → 3 → 1 → stijging huizenprijzen
E lage hypotheekrente → 3 → 1 → 2 → stijging huizenprijzen
F lage hypotheekrente → 3 → 2 → 1 → stijging huizenprijzen

Merel Domus vergelijkt de gestegen huizenprijzen in Amsterdam en de rest van Nederland. Zij twijfelt of ze een huis in Amsterdam wil gaan kopen of een gelijkwaardig huis in de rest van Nederland.

Gebruik informatiebron 4.

- 1p 36 Bereken in een decimaal hoeveel procent de prijzen van koopwoningen in Amsterdam in 2016 ten opzichte van 2015 meer zijn gestegen dan de prijzen in de rest van Nederland. Schrijf je berekening op.

Merel gaat naar de bank voor een hypotheekadvies. De bank vertelt haar dat de overheid de laatste jaren veel maatregelen heeft genomen om te voorkomen dat huiseigenaren te veel lenen. Aan het eind van de looptijd kunnen sommige huiseigenaren de hypotheek niet terugbetalen aan de bank en blijven ze met een hoge restschuld zitten.

- 1p 37 Welke maatregel kan ervoor zorgen dat huiseigenaren geen restschuld hebben?
- A Ze moeten de lening verplicht jaarlijks deels aflossen.
B Ze moeten een minimale rentevaste periode van 10 jaar kiezen.
C Ze mogen gedurende de looptijd extra geld lenen.
D Ze mogen meer lenen dan de getaxeerde waarde van het huis.

- 2p 38 De Nederlandse overheid wijzigt regelmatig de regels over hypotheekleningen, waardoor huizenkopers onzeker worden. Deze onzekerheid kan leiden tot een lagere economische groei.
- Leg in twee stappen uit waarom de onzekerheid bij huizenkopers kan leiden tot een lagere economische groei in Nederland.

Make in India

Bij de beantwoording van de vragen in deze opgave moet je soms gebruikmaken van informatiebron 5 in de bijlage.

India kende in de afgelopen jaren een forse economische groei. Toch noemen we India een ontwikkelingsland, een land waar de welvaart veel lager is dan in Nederland.

Gebruik informatiebron 5.

- 1p **39** Noem twee gegevens waaruit, onafhankelijk van elkaar, blijkt dat India een ontwikkelingsland is.
- 1p **40** Het inkomen van een Nederlander is gemiddeld 31 keer zo hoog als het inkomen van een Indiër.
→ Noem een oorzaak waarom een Nederlander toch niet 31 keer zo veel kan kopen als een Indiër.

De lonen in de Indiase landbouw zijn erg laag.

Gebruik informatiebron 5.

- 2p **41** Bereken de gemiddelde bijdrage per jaar aan het Indiase nationaal inkomen van een Indiase werknemer in de landbouw. Schrijf je berekening op.

De regering van India probeert met de campagne Make in India buitenlandse bedrijven over te halen om hun bedrijf te verplaatsen naar India, met als slogan: “Maak je producten bij ons, hier zijn de arbeidskosten laag”.

- 1p 42 Sommige Nederlandse bedrijven hebben hun productie naar India verplaatst. De lagere loonkosten in India kunnen leiden tot een stijging van de afzet van deze Nederlandse bedrijven.

Hieronder staan drie economische verschijnselen:

- 1 De bedrijfskosten van deze Nederlandse bedrijven dalen.
- 2 De concurrentiepositie van deze Nederlandse bedrijven verbetert.
- 3 De verkoopprijs van de producten van deze Nederlandse bedrijven daalt.

In welke regel staan de verschijnselen zo, dat een logische gedachtegang ontstaat?

- A lagere loonkosten → 1 → 2 → 3 → stijging van de afzet
- B lagere loonkosten → 1 → 3 → 2 → stijging van de afzet
- C lagere loonkosten → 2 → 1 → 3 → stijging van de afzet
- D lagere loonkosten → 2 → 3 → 1 → stijging van de afzet
- E lagere loonkosten → 3 → 1 → 2 → stijging van de afzet
- F lagere loonkosten → 3 → 2 → 1 → stijging van de afzet

- 1p 43 De Indiase regering verwacht dat vooral mensen in de grote steden zullen profiteren van de stijging van de werkgelegenheid en de mensen op het platteland veel minder.

→ Geef een reden waarom bedrijven zich eerder zullen vestigen in stedelijke gebieden dan op het platteland.